Eduskunnan hallintovaliokunnalle

hav@eduskunta.fi

HE 242/2018 VP ESITYS LAIKSI HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELYSTÄ POLIISITOIMESSA SEKÄ ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 51/2018 vp – HE 242/ 2018 vp käsitellyt esitystä erityisesti perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen, henkilötietojen ja yksityisyydensuojan kannalta sekä perustuslaissa turvatun kansalaisten oikeusturvan näkökulmasta. Lausunto sisältää useita huomioita ja muutostarpeita, jotta nyt käsillä oleva hallituksen esitys voitaisiin käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että perustuslakivaliokunnan huomiot ja muutostarpeet toteutetaan huolellisesti.

Suomen Asianajajaliitto toteaa yleisesti, että hallituksen esityksessä esitetään poliisille huomattavia laajennuksia verrattuna nykyisiin säännöksiin henkilötietojen käsittelystä. Samaan aikaan esityksessä ei ole riittävästi arvioitu tai annettu resursseja tätä koskevaan laillisuusvalvontaan. Kansalaisten oikeusturvan kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että poliisin toimivalta perustuu täsmällisesti lainsäännökseen ja että toiminnan valvonta on tehokasta. Kumpikaan näistä edellytyksistä ei täyty nyt käsillä olevassa esityksessä.

Henkilötietojen merkityksellisyyden arviointi

Hallituksen esityksen perusteella poliisi saisi käsitellä henkilötietoja myös sen arvioimiseksi, ovatko tiedot merkityksellisiä poliisin tehtävien kannalta. (Esityksen 5 § 3 mom., 7 § 4 mom. ja 48 § 2 mom.)

Esityksen perusteella tiedot, joilla ei ole merkitystä poliisin tehtävien kannalta, voitaisiin tallentaa rekisteriin jopa kuuden kuukauden ajaksi. Esitetty merkitsee sitä, että poliisille annettaisiin mahdollisuus minkä tahansa suuren tietomassan käsittelyyn ja analysointiin ilman laissa säädettyä perustetta. Ehdotukset eivät täytä arkaluonteisten tietojen käsittelyltä vaadittavia perusedellytyksiä: tietojen käsittelyn tulee perustua täsmällisiin tarkkarajaisiin laintasoisiin säännöksiin ja tietojen käsittelyn on rajoituttava vain välttämättömään. Suomen Asianajajaliitto ei voi hyväksyä esitystä.

Rikosten ennalta estäminen ja paljastaminen

Hallituksen esityksessä rikosten ennalta estämiseen ja paljastamiseen esitetyt pykälät (7-8§) merkitsisivät valtakunnallisesti käsiteltävän tietosisällön laajenemista voimassaolevaan lakiin verrattuna sekä tietosisällön että rekisteröitävien henkilöryhmien osalta.

Esitetyn lain 7 §:n mukaan poliisi saa käsitellä henkilötietoja rikosten ennalta estämiseen tai paljastamiseen liittyvän tehtävän suorittamiseksi, edellyttäen että tiedot liittyvät henkilöihin, joiden voidaan perustellusti **olettaa** syyllistyneen tai syyllistyvän rikokseen. Esitetyssä muodossaan epäillyn rikoksen vakavuudella ei ole merkitystä ja kynnys henkilötietojen käsittelyyn on asetettu erittäin matalaksi.

Ehdotettu säännös on erittäin väljä, eikä se täytä yksityisyyden suojaan puuttumisen edellyttämiä tarkkarajaisuus- ja täsmällisyyskriteerejä. Se mahdollistaisi myös suurenkin tietomassan käsittelyn ilman laissa säädettyä täsmällistä perustetta. Perusteen olemassaolo jäisi käytännössä täysin viranomaisen oman harkinnan varaan.

Suhde perustuslakiin ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen

Asianajajaliitto kiinnittää tältä osin huomiota Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntöön. Ihmisoikeustuomioistuin on useissa ratkaisuissaan todennut Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan loukkauksen sillä perusteella, että joko itse laki, jolla mahdollistetaan henkilötietojen kerääminen ja/tai käsittely ei ole riittävän täsmällinen, tai että laista on puuttunut riittävän tehokas valvontamekanismi. Sinänsä esityksessä on osin viitattu oikeuskäytäntöön (s. 122–123), mutta viittaukset ovat suppeita ja analyysi on tältä osin jäänyt puutteelliseksi. Myös perustuslakivaliokunta on lausunnossaan kiinnittänyt asiaan huomiota.

EIT on tuoreessa ratkaisussaan 13.9.2018 Big Brother Watch and Others v. Yhdistynyt kuningaskunta (asiat 58170/13, 62322/14 and 24960/15) nimenomaan todennut, että eräs kriittinen tarkasteltava seikka tiedustelulainsäädäntöön liittyen on (useiden muiden kriteerien lisäksi) tiedustelulla hankitun datan käsittelyyn, käyttöön ja säilyttämiseen liittyvät menettelytavat. Edelleen esimerkiksi ratkaisussa Roman Zakharov v. Venäjä (asia 47143/06, suuren jaoston tuomio 4.12.2015) EIT painotti valvontamekanismien tehokkuutta ja oikeusturvakeinoja arvioidessaan lain riittävää laatua EIS 8 artiklan näkökulmasta.

Edelleen tapauksessa Ben Faiza v. Ranska (tuomio 8.2.2018 asiassa 31446/12) EIT kiinnitti huomiota siihen, että Ranskan lainsäädäntö ei tapahtuma-ajankohtana sisältänyt riittävän selkeitä säännöksiä siitä, milloin ja millä tavoin viranomaiset saattoivat käyttää harkintavaltaansa reaaliaikaisten paikannustietojen (*geolocation*) käyttämiseen.

Tapauksessa L.H. v. Latvia (tuomio 29.4.2014 asiassa 52019/07) oli kyse terveystietojen keräämisestä viranomaisten käyttöön sekä niiden luovuttamisesta. EIT totesi, että viranomaisen toimivallasta oli säädetty hyvin väljästi eikä laissa asetettu rajoituksia sille, kuinka laajasti terveystietoja voitiin kerätä. Nyt käsillä olevassa esityksessä jää avoimeksi ja epäselväksi, onko säännöksellä *erityisiä henkilötietoja koskevasta käsittelystä* (14 §) tarkoitus muuttaa nykytilannetta, ja millä edellytyksillä erityisiä henkilötietoryhmiä koskevia henkilötietoja voitaisiin jatkossa käsitellä.

Esityksen sivuilla 133–134 on käsitelty oikeussuojakeinoja. Näiden osalta on se ongelma, että jos viranomaisen toimivaltuus henkilötietojen keräämiseen on jo lähtökohtaisesti erittäin väljä (nyt esitetyssä muodossaan "voidaan perustellusti olettaa syyllistyneen tai syyllistyvän rikokseen"), on hallintolainkäytön muodossa tapahtuva muutoksenhaku käytännössä vailla merkitystä. Hallintokantelua ylemmälle viranomaiselle ei puolestaan voida pitää tehokkaana oikeussuojakeinona Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tarkoitetulla tavalla. Tältä osin EIT on ratkaisussa Szabó and Vissy v. Unkari (tuomio 12.1.2016 asiassa 37138/14) esittänyt kritiikkiä paitsi Unkarin lainsäädännön väljyyteen terrorismin torjunnassa, myös puuttuviin oikeussuojakeinoihin.

Käytännössä nyt käsiteltävän esityksen kanssa hyvin samanlaisia tapauksia on EIT:ssa vireillä ainakin kaksi (Tretter and Others v. Itävalta (3599/10) ja Ringler v. Itävalta (2309/10)). Valitukset on lähetetty Itävallan hallitukselle vastattavaksi vuonna 2013 ja EIT on esittänyt hallitukselle kysymykset siitä, loukkaavatko poliisin valtuudet kerätä henkilötietoja paitsi rikoksista epäillyiltä, myös muita henkilöitä koskien, ja onko Itävallan lainsäädäntö tältä osin myöskään riittävän ennustettava. Sikäli kun ratkaisuista tulee langettavat päätökset, voidaan myös Suomen lainsäädäntöä pikaisella aikataululla joutua täsmentämään, mikäli lait esitetyssä muodossaan saatettaisiin voimaan.

Muuta

Muilta osin Asianajajaliitto viittaa siihen, mitä perustuslakivaliokunta on lausunnossaan hallintovaliokunnalle esittänyt. Asianajajaliitto toteaa, että mainitussa lausunnossa on esitetty varteenotettavia huolia nyt käsiteltävänä olevasta esityksestä, jotka tulee ottaa hallintovaliokunnan mietinnössä huomioon.

Helsingissä, 28. päivänä tammikuuta 2019

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Jussi Sarvikivi, asianajaja

PL 194, FI-00101 Helsinki Simonkatu 12 B, FI-00100 Helsinki puh. +358 (0)9 6866 120 info@asianajajaliitto.fi asianajajaliitto.fi
PB 194, FI-00101 Helsingfors Simonsgatan 12 B, FI-00100 Helsingfors info@advokatforbundet.fi advokatforbundet.fi